

Шалва Табатадзе

Тбіліський державний університет імені І.Джавахішвілі

Підручники для шкіл національних меншин Грузії; проблеми й виклики

Анотація

У цій статті досліджено дослідницькі результати щодо викликів і проблем шкільних підручників для негрузинськомовних шкіл Грузії. У вивченні використані методи глибинного дослідження й обговорення у фокус групах. У статті досліджено результати дослідження і проблеми шкільних підручників для шкіл меншості, а саме: а) проблема якості перекладу підручників; (b) шкільні підручники містять стереотипний матеріал, а також різноманітність грузинських і міжкультурних аспектів не віддображено в шкільних підручниках. Деякі абзаци в шкільних підручниках містять дискримінаційні елементи стосовно різних національних меншин. (c) учням важко зрозуміти порцію матеріалу державною мовою в білінгвальних підручниках, бо також ні учні, ні вчителі, ні батьки не говорять державної мови досить добре, щоб об'єднати матеріал в процесі навчання і викладання. Результати дослідження містять важливі практичні й освітні значення. Автор заперечує, що, кардинально важливо внести політичні зміни для удосконалення шкільних підручників для шкіл національних меншості, щоб досягти цілі цивільної інтеграції етнічних меншин через освітню систему.

Вступ

Грузія розміщена на Чорноморському східному узбережжі на перехресті Західної Азії і Східної Європи. Грузія граничить з Вірменією, Азербайджаном, Росією і Туреччиною. Грузія має населення близько 4.585.874 (Tabatadze, 2015). Грузія - багатоетнічна країна. Згідно з переписом 2002 р., етнічні уродженці Грузії складають 83.8 %

загальної чисельності населення, поки інші етнічні групи складають 15.2 %, що ускладнює чинник відносно етнічного меншин. Також існують великі відмінності між групами меншин в термінах населення і видів поселення (компактні або розрізнені). Рівень їхньої інтеграції у суспільно-політичний життя країни. Етнічні анклавні (компактні поселення меншин) розташовуються в

чотирьох регіонах Грузії: Абхазія, Південна Осетія, Картлі Квемо, і Самсхе-Джавахеті. Є також Кіст (етнічна група, пов'язана з чеченцями) – спільнота в Пакісі Кахеті, хоча вони складають лише тільки маленький відсоток населення там (Tabatadze і інший. 2008). Не кажучи вже про анклав, деякі етнічні групи розпорошені по всій країні, як наприклад росіяни, греки, курди, євреї, езиди, ассирійці, українці (Gabunia, 2014a). Це заслуговує на увагу, що ці етнічні групи не є однорідними (Gabunia, 2014b). Наприклад, грецька спільнота складається з двох частин: турецькомовних і грецькомовних. Азербайджанці, проживають у Картлі Шіда (центральна Грузія) дуже відрізняються від азербайджанців, які мешкають у Картлі Квемо (південна Грузія). А саме, вони мають різну освіту: перші навчаються грузинською мовою, а останні азербайджанською (Tabatadze, 2009)

Цивільна інтеграція - один з грузинських стратегічних політичних пріоритетів. Згідно з твердженнями грузинського уряду, національна система освіти є наріжним каменем успішної цивільної інтеграції (Tabatadze, 2009). Уряд випустив Наказ № 348 восьмого травня 2009 р., щоб схвалити Національну концепцію толерантності і цивільної інтеграції і План дійна 2009-2014 рр.

Згідно з цим актом, Кабінет Державного міністра реінтеграції Грузії отримав завданн розвивати політику проблем національних меншин, а також координувати її і повідомляли Уряду і Раді Президента (Кабінет державного Міністра примирення і цивільної рівності, Повідомлення оцінювання, 2014). Цивільну інтеграція через освіту і мультилінгвальну освіту розглядають як важливий інструмент для досягнення інтеграції етнічних меншин (Уряд Грузії, Концепт і план дій толерантності і цивільній інтеграції 2009-2014, 2009

Освіта етнічних меншин у Грузії

Освітня система в Грузії складається з дошкільної, загальної, і освіти третього порядку, а також середньої професійної освіти і тренування. Загальну освіту пропонують на трьох рівнях: початкова освіта (класи від 1 по 6); основна освіта (класи від 7 по 9) і середня освіта (класи від 0 по 12). Поточна система загальної освіти ґрунтована на Законі про загальну освіту, прийнятому у квітень 2005 р. Закон - головне забезпечення головних прав і свобод учнів, їхніх батьків і вчителів. Згідно з грузинським законодавством, кожна школа загальної освіти в Грузії визнається незалежною юридичною особою публічного права. Існує 2084 державних і 230 приватних

шкіл в Грузії, в яких навчається приблизно 560 000 учнів (Tabatadze і Gorgadze, 2014). Існує також 213

негрузинськомовних шкіл і 77 негрузинськомовних секторів з чисельністю учнів 59.000 (Tabatadze і Gorgadze, 2014).

Table, 1, *Негрузинськомовні державні школи по регіонах, 2013*

Регіон	Азербайджанська	Російська	Армянська	У цілому
Аджара				0
Тбілісі	1	2	1	4
Імереті				
Кахеті	4	1		5
Самергелло- Верхня Сванеті				
Самстке- Джавахеті		4	96	100
Квесо Картлі	80	4	20	104
Всього	85	11	117	213

Стаття 35.1 Конституції Грузії захищає право кожного громадянина отримати освіту і вибрати форму освіти. Закон про «Загальну освіту» знову підтверджує це право на освіту (Стаття 9) і «рівний доступ для всього» (Кабінет дДержавного міністра примирення і цивільної рівності: повідомлення оцінювання, 2014). Згідно з Законом про загальну освіту, школи є відповідальними за забезпечення учнів освітою, що базується на універсальних цінностях демократії і рівності (Стаття 33.1. А.). Це більш широко обговорено в документі про національні навчальні цілі і розклад різних тем, схвалений 18 жовтня, 2004.

Закон про загальну освіту розглядає культурну різноманітність країни і визначає абхазьку мову як державну мову Автономної Республіки Абхазія (Стаття 4). У тій самій статті (Стаття 4.3) заявлено, що «громадяни Грузії, для грузинська нерідна мова, мають право отримати повну загальну освіту своєю рідною мовою. Стаття 7 Закону про загальну освіту надає учням право отримати освіту своєю рідною мові

якнайближче до їх місця проживання (Tabatadze і Gorgadze, 2014). У національних навчальних планах Грузії підкреслено важливість мультилінгвізму, плюралінгвальних компетенцій серед дев'яти інших компетенцій перехресних навчальних планів, які система освіти має розвивати:

«Мультилінгвальна (компетентність. Мультилінгвальна компетентність –

внутрішнє вмінні набувати і використовувати мови. Учень у будь-якому предметі набуває знання і навички через лінгвістичну діяльність. Відповідно, всі предмети, можливо, сприяють розвитку мультилінгвальної компетенції учня».

Національні учбові плани і реформа підручників негрузинськомовних шкіл

Шкільні підручники школи для негрузинськомовних шкіл наявні мовами національних меншин (Tabatadze, 2010). Розвиток учбових планів школи і підручників складається з трьох стадій: 1) розвиток учбового плану; 2) випробування учбового плану; і 3) введення учбового плану в дію (Tabatadze, 2009). Національний учбовий план середньої освіти був розроблений у 2004 і 2005 рр. Учбовий план випробували в 100 грузинських, 10 російських, 10 вірменських і 10 азербайджанських школах. У 2006-07 рр. національний учбовий план ввели в грузинськомовні школи країни; у 2007-08 рр. його ввели у негрузинськомовні школи (Tabatadze, 2009). Нові розроблені підручники, які базуються на новому

національному учбовому плані, переклали для негрузинськомовних шкіл. Підручники були перекладені абхазькою, осетинською, російською, вірменською й азербайджанською мовами : для 1 - 6 класів і для 10 класу першій стадії і для 2-8 класів і 11 класу на другій стадії. Книги переклали для 1, 2, 3, 7, 8, 9, 11 і 12 класів (Кабінет державних захисників, Контролююче повідомлення, 2012). Впродовж 2009-2010 навчального року в межах «Підручники для учнів негрузинського мовного сектору, вдосконалення підпрограм доступності" Міністерство освіти і науки поширювало білінгвальну історію і підручники географії безкоштовно для учнів 7-х, 8-х, 10-х, 11-х і 12-х класів. Додатково, «підручники грузинської мови, другої мови» були надані безкоштовно для всіх учнів негрузькомовних шкіл для класів 1-4 (Державна громадська установа захисників, контролююче повідомлення, 2012).

Міністерство освіти і науки переглянуло національний учбовий план, розроблений у 2005 р. і прийняло новий національний учбовий план в 2011 за

2011-2016 рр. У 2011 р розробили нові підручники, які основані на новому навчальному плані, і представили їх в державні школи впродовж 2011-2016 навчальних років. У 2011 р. ввели новий учбовий план і нові підручники (Міністерство цивільної рівності й примирення: повідомлення оцінювання, 2014). Введення нового учбового плану і нових підручників для 1-6 класів негрузинськомовних шкіл розпочалося в 2012-2013 навчальному році і школи були забезпечені перекладеними підручниками. Однак, підхід перекладу був змінений. Підручники стали білінгвальними. 70 % змісту підручників було перекладені мовами меншині і 30 % зміст було залишено на грузинській мові. Введення нового учбового плану і підручників для 7-12 класів мало здійснюватися впродовж 2013-2014 учбового року (Міністерстві цивільної рівності й примирення: повідомлення оцінювання, 2014). Проте, Міністерство освіти і науки було не в змозі перекласти ці підручники і забезпечити ними школи в 2013-2014 навчальному році. Відповідно, негрузинськомовні школи все ще працюють зі старим учбовим планом і підручниками в 2013 (Міністерстві цивільної рівності й примирення: повідомлення оцінювання, 2014)..

Дослідницька методологія

Наступні дослідницькі методи були використані в дослідженні: (а) глибинне дослідження; (b) обговорення у фокус групах; У дослідженні використано різноманітні джерела для глибинного дослідження, включаючи: Конституцію Грузії, закони прийняті грузинським парламентом, міжнародні законні документи, підписані Грузією, повідомляє і статистичні дані, матеріали від Офісу Міністерства цивільної рівності й примирення, Національну стратегію і план дій для толерантність і цивільної інтеграції, річні звіти (2009, 2010, 2011, 2012) національної стратегії і плану дій для толерантність і цивільної інтеграція, річні звіти громадських захисників і документ оцінка виконання національного концепту для толерантності і цивільної інтеграції і плану дій на 2009-2014 рр. Міністерства цивільної рівності й примирення . Зустрічі фокус-груп (загалом 4 фокус групи були проведені в регіонах Грузії Картлі Квемо і Самстхе-Джахеті) з представниками неурядових організацій, диреторами шкіл, учителями, батьками і активними членами суспільства. Обговорення у фокус групах проводилися на основі заздалегідь підготовленого протоколу для обговорень у фокус групах.

Результати жень

Обговорення у фокус групах виявили дуже важливі зразки і виклики для шкільних підручників для національних меншин. Виклики можливо класифікувати й обговорити у трьох головних темах: (а) проблема якості перекладу шкільних підручників; (б) у підручниках часто наявний стереотипний матеріал, однак не відображена різноманітність Грузії й міжкультурні аспекти. Деякі абзаци в шкільних підручниках містять елементи, у яких певним чином проявлено дискримінацію до національних меншин і частина інформації є спотвореною; (с) порція матеріалу державною мовою в білінгвальних підручниках важка для розуміння учнів, тому що ні учні, ні вчителі, ні батьки не розмовляють державною мовою досить добре, щоб об'єднати матеріал у процесі викладання і навчання. Отже, у багатьох випадках учителі просто пропускають матеріал державною мовою. Всі три проблеми, які розкриваються в дослідженні, будуть детально обговорюватися.

Підручники потребують удосконалення в міжкультурному аспекті

Слід зазначити, що, відповідно до Наказу № 072, виданого 30 березня

2009 р. національний учбовим планом і Центр оцінки, який визначає випуск підручників і супровідних навчальних матеріалів для оцінювання критеріїв підручників, було відмічене, що: «d) у змісті підручника необхідно враховувати різноманітність грузинських учнів на підставі раси, кольору, мови, статі, релігії, політичних або інших думок, національного, етнічного або соціального походження, власності або соціального статусу, як і місця проживання». У 2011 р. відмінили схвалення підручників, вимоги для відображення різноманітності Грузії і поширення нестереотипних поглядів. Була стаття, яка заявляла, що схвалення для використання не буде видано для підручників, де зміст, дизайн або будь-який інший знак містить дискримінаційні елементи (на основі мови, національності, етнічного або соціального походження тощо), але це не було відбите в критеріях оцінювання підручника. Цю статтю повністю вилучили в 2011 р. За допомогою критеріїв схвалення підручників. Отже, це правило не використовують для схвалення підручників для 1-6 класів. Слід зазначити, що статтю додали лише у поправці 2012 р.: 6 січня 2012, за наказом Міністра освіти і науки, правило набуло чинності для процесу схвалення підручників для 7-12 класів, але в

практичних термінах ефект не був таким великим (детальний аналіз проблем підручника щодо міжкультурних проблем можливо побачити у дослідженні «аспектів міжкультурних вивчень у грузинській початковій освіті»).

Різноманітні вивчення показали, що підручники для початкової і середньої школи, в деяких випадках не відбивають етнічну і релігійну різноманітність країни, і не вільні від типових тенденцій. Нижче - витяг з одного з вивчень шкільних підручників (Tabatadze і інший) :

«Грузинська етнічна і релігійна різноманітність не відображена належним чином у підручнику. Даний факт можливо проілюструвати тим, що підручник розпочинається текстом «Наша Батьківщина – Грузія». У тексті описані різні частини Грузії та їхні традиції : «Грузія знаменита своїми різноманітними традиціями. Люди від різних частин Грузії - гуріани, сванси, мінгреліанси і кахетіанси, мтіулси, мохевіансис і пшавелси, адаріанси і хевсурси, імеріанси і тушеси лексхумінці і мекси, рачіанси і картіліанси є відмінними за їхнім навколишнім довкіллям, традиціями, діалектом, піснями і танцями. Є одна річ, яка

об'єднує частини цієї однієї маленької країни, - це їх історичне досягнення - одна сполучена держава – Грузія. «Отже, у тексті не згадано ні про етнічну різноманітність країни, ні про етнічні групи, представлені частиною Грузії-держави. Текст є етноцентроїчним і в ньому показана лояльність грузинській етнічній групі і повністю проігноровані негрузинські етнічні групи, які також є частиною Грузії-держави.

Нижче – витяг із вивчення на підручника «Наша Батьківщина, Клас 5 (Tabatadze і інший, р. 59))

Автори підручника описують населення Картлі Квемо за допомогою наступного твердженнями: Завдяки різним причинам Картлі Квемо населяли лише уродженці штату Джорджія, але і таке етнічні групи, як азербайджанців, вірмени, греки і німці... Ситуація значно змінилася до теперішнього часу. Через нещодавні природні лиха їх рідною мовою, багато сімей зі Сванеті і Аджара оселилися у цьому регіоні» (р. 71). Опис населення Квемо Картлі характеризується за дискримінативними елементами. Використані твердження, можуть формувати негативні стосунки до різних етнічних груп і приводити до того, щоб учнів не розглядати як громадян Грузії.

Такий самий зразок спостерають в описі населення Джавахеті. Автори представляють лише історичні факти. Проте, існуючі твердження створюють небезпеку дискримінації етнічних меншин. Протягом майже трьохсот років у Джавахеті вторглися осмали (Туреччина). Частина населення поселилася в Картлі. Інші були вимушені прийняти іслам. Приблизно через 180 років тому, загарбавши Туреччину, Росія повторно приєднала Джавахеті. Ісламське населення було змушене переміститися в Туреччину і їх замінили етнічні вірмени. Сьогодні грузинське населення живе лише в декількох селах Джавахеті. Подібно до опису населення Квемо Картлі, цей опис містить дискримінуючі елементи і, можливо, формує негативні стосунки з різними етнічними групами. Це дискримінаційний елементи стає навіть сильнішими, якщо повна історія врегулювання вірменського населення в Джавахеті. Згідно з інформацією, наданою авторами, як процитовано вище, вірмен привезли до Грузії 180 років назад, щоб замінити грузин.

Автори наведеного вище вивчення прийшли до висновку, що: «.. більшість підручників заохочують і увічнюють стереотипи серед студентів у різних напрямках, а саме, - територіальним поселенням, соціально-економічним

статусом, здоров'ям і здібностями, родом тощо. Також, слід зазначити, що більшість підручників не відображають етнічну, релігійну, територіальну різноманітність поселення Грузії і написані з етноцентричної перспективи. Тому, їм, можливо, не вдасться розвинути міжкультурну чутливість і толерантність серед студентів (Tabatadze і інший, р.89).

Проблеми, пов'язані з відображенням міжкультурних аспектів у підручниках, особливо валиві - з одного боку в термінах створення анти-дискримінаційного навчального середовища для учнів національних меншин, і з іншого боку, щоб увібрати міжкультурну чутливість і толерантність серед студентів більшості, аспект, який є істотним для процесу цивільної інтеграції, де бажання інтеграція від меншин є такими самими важливими, як і високий рівень прийняття від більшості (Tabatadze, 2014). Внаслідок цього, відображення міжкультурних і міжрелігійних проблем у підручниках залишається гострою проблемою. Обговорення у фокус групах також виявили деякі специфічні приклади відносно проблеми:

Є сила-силенна помилок в зображенні історичних фактів. Наприклад, албанського історика згадують як вірменського історика;

У підручниках говориться, що Мухамед був ворожою, а не пророком, що є реальною зневагою.

Проблема якості перекладу підручників мовами національних меншин

Процес перекладу підручників мовами національних меншин розпочався в Грузії в 2005 р. і продовжувався систематично як для учбового плану, так і підручників. У цьому відношенні, є постійне обговорення щодо недоброякісності перекладу, особливо вірменських і азербайджанських підручників. Є вдосконалення в перекладі, видимі щороку. Слід зазначити, що починаючи з 2011 р. Рада національних меншин під патронатом Офісу Захисника Громадськості була залучена в процес редагування перекладених підручників для 1-6 класів. На жаль, з 2012 р. цей процес не в змозі розширитися в інших градусах як Міністерство Освіти і Науки і Офісу Захисника, Громадськості разом з видавництвами, не проводили переклад підручників для 7-12 класів. Під час роботи фокус-груп, що проводялася в кхалкалакі і Нінотсмінда проблема якісного перекладу підручників знову було ідентифіковано з учасниками обговорень фокус-груп як одну з головних проблем. На їх думку, підручники не

відредаговані, не виправлені і тому є сила-силенна помилок. Нижче - деякі цитати з обговорень фокус-груп:

Приклад: 'Rome is built on the River Tiber'. Автори вирішили, що літера «B» неправильна і написав, що 'Rome is built on the River Tigris that is in Mesopotami'a. Учителі в усіх районах Картлі Квемо і регіонів Самсхе-Джавахеті говорять про помилки в перекладених підручниках. Помилки і неточність в підручниках викликають незадоволення серед учителів і школярів.

Нам не подобається якість перекладу, є занадто багато помилок. Наприклад, у підручнику з математики замість слова «обчислення» можливо побачити слово «угода», яке є звичайно очевидною помилкою для вчителя. Здається, що математики не читали перекладені підручники; інакше, неможливо було пропустити такі явні помилки і неточності. Однак, це невелика проблема в математиці, бо цифри і знаки однакові у кожній мові".

Проблеми з білінгвальними підручниками

Процес перекладу підручників змінився з 2011 р. Згідно з рішенням Міністерства, тільки 70 % матеріалу в підручниках перекладено, а 30 % залишені державною мовою. Метою цієї ініціативи

було просунути білінгвальну реформу освіти, але цю ініціативу здійснили з серйозними недоліками:

1. Принцип перекладу підручників 70 % - 30 % не ґрунтується на будь-якому науковому і методологічному свідоченні і не відповідає будь-яким принципам навчання з інтегрального вивчення предметів. Відповідно, механічне розділення на проценти виявилось абсолютно неефективним мати тільки негативний ефект;

2. Викладачі предмету, які не розмовляють державною мовою, не в змозі користуватися підручниками належним чином, бо вони не розуміють вміст 30 %, підручника, що написаний державною мовою;

3. Батьки учнів, які навчаються в негрузинськомовних школах, не в змозі допомогти своїм дітям, бо вони не розуміють матеріал в існуючих підручниках;

4. У багатьох випадках, розподілення перекладу таке нелогічне, що це не можуть зрозуміти учні, батьки і вчителі. Отже, часто матеріал як рідною мовою, так і державною мовою, залишається невивченим.

На думку учасників обговорень у фокус групах, це добре, що держава забезпечує переклад підручників. Проте, у цей момент вчителі не готові повністю

користуватися білінгвальними підручниками в класній кімнаті.

«Навіть вчителі грузинської мови не володіють грузинською мовою у достатній мірі, що вже казати про вчителів інших предметів, чия компетентність у грузинській мові є занадто низькою. За цих обставин, учителям звичайно важко використовувати підручник, де 30 % матеріалу подано грузинською мовою.

Учителі й інші учасники фокус групи мали більші скарги щодо підручників історії і географії. Було досить багато дискусій про ці підручники. У білінгвальних підручниках, в яких більшість матеріалів подається мовами меншин, деякі частини (особливо цитати з прямих джерел) подаються грузинською мовою. Вчителі вважають, що учні й вчителі не готові викладати і навчатися за білінгвальними підручниками. Більшість учителів історії і географії не знають грузинську мову. У школах немає компетентних учителів грузинської мови, які б могли допомогти вчителям географії та історії зрозуміти цей матеріал упродовж процесу викладання. Тому, процес викладання за цими підручниками ускладнений. Ті школи, де є компетентні вчителі грузинської мови або вчителі, призначені у межах «Програми компетентних учителів грузинської мови»

стикаються з меншою кількістю проблем у цьому відношенні, бо в цьому випадку вчитель грузинської мови може забезпечити переклади предметів грузинською мовою для вчителів та учнів.

«Найбільшим викликом є той факт, що джерела, які школярам потрібно знайти самостійно, подаються грузинською мовою. Тому, дитина не може підготувати уроки, якщо вона/він не знає грузинської мови або вчитель не забезпечує переклад джерел або додаткових матеріалів».

Фокус групи, які проводилися в Ахалкалахії, Нінотсмінда і Марнеулі ідентифікували наступні рішення існуючих проблем у термінах білінгвального перекладу підручників :

Учителі користуються підручниками з попереднього року з тих предметів, де такі підручники доступні. Однак, часто в поточних підручниках є певні розділи, які не входять у підручники минулого року, так що учителі просять допомоги у своїх колег, щоб розуміти секції, написані грузинською мовою.

Учителі користуються підручниками, імпортованими з сусідніх держав, які наявні в їхніх шкільних бібліотеках і стали корисними після застосування методу перекладу 70 % на 30 %.

Вони перекладають грузинськомовні частини підручників за допомогою вчителів грузинської мови в школах;

Учителі тільки пропускають і не пояснюють (і не дають домашнє завдання) з матеріалу грузинською мовою.

Висновки

Знахідки з дослідження мають важливе значення для системи освіти Грузії. Результати дослідження можливо розглядатися в майбутній політиці розвитку шкільних підручників для шкіл національних меншин. Основуючись на знахідках з дослідження, кардинально важливо внести наступні і зміни у політиці вдосконалення шкільних підручників для шкіл національних меншин, особливо: (а) Для шкільних підручників важливо відображати різноманітність Грузії і не містити стереотипних і дискримінаційних елементів. Відповідно, Міністерство повинне вжити заходи, щоб переглянути національні учбові плани, а також схвалити підручники і правила оцінки підручників; (б) важливо, що Міністерство освіти і науки встановлює реформованих концепт мультилінгвальної освіти, і що це розвиває пов'язану стратегію виконання і плану дій; Потрібно переглянути білінгв альні видання підручників і розробити ефективні

механізми, розвинені в цьому напрямі, який призведуть до забезпеченості вдосконалення навчання мови, і у той самий час, ефективно сприйняття змісту предмету. Покращені білінгвальні підручники мають стати засобом просування реформи змісту і мови, інтегрованого навчання у негрузинськомовних школах; (с) Додаткові механізми мають бути представлені для гарантії якості перекладу шкільних підручників школи мовами національних меншин.

На закінчення підсумуємо, що неефективні білінгвальні підходи і білінгвальні підручники можуть навіть стати бар'єром для оволодіння мовою, а такожі для загального академічного досягнення учнів національних меншин. Тому, для освітніх установ дуже важливо розвивати і здійснювати ефективні білінгвальні освітні підходи і стратегії для того, щоб узяти перевагу з усіх л двомовності в Грузії (Tabatadze, 2014).

Посилання

- Gabunia, K. (2014a) Language Situation in Modern Georgia 1. Kartvelian Languages. *INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTILINGUAL EDUCATION*, 2 (1), p 13-34
- Gabunia, K.(2014b) Language Situation in Modern Georgia 2. Caucasian and Non-Caucasian Languages. *INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTILINGUAL EDUCATION*, 2 (2), p. 1-27.
- Gorgadze, N. & Tabatadze, S. (2014). *Analysis of the development of lifelong learning and regional action plan for promoting efficient educational management*; Tbilisi; Caucasus University Fund
- Government of Georgia (2009) National Concept for Tolerance and Civil Integration and Action Plan for 2009-2014 retrieved on March, 22, 2015 from the web-site: <http://www.smr.gov.ge/docs/doc43.pdf>
- Ministry of Education and Science of Georgia. (2009) The rule of school textbook approval. Tbilisi
- Ministry of Education and Science of Georgia. (2010) The rule of school textbook approval. Tbilisi
- Ministry of Education and Science of Georgia. (2011) The rule of school textbook approval. Tbilisi
- Ministry of Education and Science of Georgia. (2012) The rule of school textbook approval. Tbilisi
- National Curriculum and Assessment Centre. (2011). *National Curriculum of Georgia 2011-2016*. Retrieved <http://www.mes.gov.ge/content.php?id=3929&lang=geo>.
- Office of the State Minister of Georgia for Reconciliation and Civil Equality (2014). Assessment document on the implementation of the national concept for tolerance and civic Integration and action plan for 2009-2011, retrived on March 22, 2015 from the web-site: <http://www.smr.gov.ge/docs/doc329.pdf>
- Parliament of Georgia (2005) Georgian Law on General Education retrieved on June 25. 2013 from the web-site: www.parliament.ge
- Parliament of Georgia (1995) Constitution of Georgia, retrieved on June 25. 2013 from the web-site: www.parliament.ge
- Public Defenders Office of Georgia (2012) *Monitoring results of implementation of the National Concept and Action Plan on Tolerance and Civil Integration in 2010-2011*. Retrieved on March 22, 2015 from the web-site: <http://www.ecmicaucasus.org/upload/cnm/UNDP-Publication-ENG-FINAL.pdf>
- Tabatadze, S. Gabunia, K. & Odzeli, M. (2008). *Recomendaciones on language policy to protect linguistic minorities*. Tbilisi: Centre for Civil Integration and Inter-Ethnic Relations
- Tabatadze, S. (2009). *The reform of education system of Georgia and non-Georgian language schools*. Tbilisi: Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development.
- Tabatadze, S. (2010). *New initiatives of education policy in the context of civil integration*. Tbilisi: Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development.
- Tabatadze, S. (2011). Bilingual educational policy in Georgia. In *Human diversity in education, integrative approach* (pp. 282-284). New York: McGraw-Hill.

Tabatadze, S., Gorgadze, N., Gabunia, K., Khomeriki, I., & Tinikashvili, D. (2013) *Intercultural Education Research in Primary Grades of Georgia*. Tbilisi: Centre for Civil Integration and Inter-Ethnic Relations

Tabatadze, S., & Gorgadze, N. (2014). Intercultural sensitivity of primary school teachers of Georgia. *International Journal of Education and Research*, 6, 281-300

Tabatadze, S. (2014) Positive Effects of Bilingualism on Cognition and Language Acquisition. *INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTILINGUAL EDUCATION*, 2 (1).1-12

Tabatadze, S. (2015). Factors Influencing the Effectiveness of Bilingual Educational Programs: The Prospects of Pilot Programs in Georgia. *Sino-US English Teaching*, 12 (2), 93-109.

United Nations Association of Georgia. (2010). *Monitoring Results of Implementation of the National Concept and Action Plan on Tolerance and Civic Integration 2007-2009* Tbilisi; UNAG.